

COMPETIȚIE PENTRU RESURSE

O ecologie a spațiului locuit

Perspectiva teoretică utilizată de noi în cercetarea de la Zăbala cuprinde atât elemente din teoriile instrumentaliste, cât și din teoria frontierelor etnice a lui Fr. Barth. Cercetarea s-a realizat la nivelul comunităților etnice (macro) și a surprins elemente de diferențiere la nivelul acestor grupuri. În acest sens, am conceput spațiul comunitar într-o perspectivă ecologică, în care comunitățile sunt angajate în competiția pentru resurse, iar elementele de diferențiere intergrupale vin să argumenteze această competiție. O versiune a perspectivei instrumentaliste se axează pe studiul competiției pentru resurse la nivelul elitelor și sugerează că manipularea simbolurilor este vitală pentru câștigarea suportului maselor și pentru atingerea scopurilor politice. Citându-l pe Braas, unul dintre principalii susținători ai acestui punct de vedere teoretic, „...liderii grupurilor etnice aleg din culturile tradiționale în mod invariabil doar acele aspecte pe care ei le consideră că vor servi spre a uni grupul și care vor fi folositoare în promovarea intereselor grupului respectiv, așa cum ei îl definesc.” (Braas, P.). Și, câteva rânduri mai jos: „În consecință, studiul etnicității și naționalismului este studiul procesului prin care elitele și contra-elitele din cadrul grupurilor etnice aleg aspecte ale culturii grupului, îi atașează noi valori și înțelesuri și le folosesc drept simboluri pentru a mobiliza grupul, pentru a-i apăra interesele și a concura cu alte grupuri.” Ceea ce studiul din Zăbala a relevat este faptul că diferențele în puterea și bogăția tradițiilor culturale, a instituțiilor tradiționale și a structurii sociale joacă un rol important în competiția pentru resurse. În acest sens, intenția a fost aceea de a arăta care sunt resursele aflate în competiție și care sunt instrumentele folosite de elite pentru a justifica accesul propriei etnii la aceste resurse. Acesta este raționamentul pentru care am mers „în paralel” cu studiul diferitelor tipuri de resurse: economice, teritoriale, demografice și apoi simbolice.

METODOLOGIE

Precizăm că analiza s-a concentrat asupra vetrei satului, nu și asupra Paivei (care actualmente este inclusă din punct de vedere administrativ în Zăbala).

Pentru a prezenta metodologia utilizată în cercetare este util să prezentăm o categorizare a resurselor comunității.

Propunem în continuare identificarea a cinci tipuri de resurse:

- **teritoriale** (referitoare la spațiul de locuire)

- **demografice**
- **economice**
- **politico-administrative**, ce decurg din contextul politic al momentului și în momentul de față ele sunt strâns legate de cele demografice)
- **simbolice (culturale)**, ce se împart la rândul lor în **istorice** și **de prestigiu**.

Evident că aceste tipuri de resurse sunt în interdependență, dar distribuția și evoluția lor o vom analiza în mod distinct.

*

Datorită specificității fiecărui tip de resurse și a felului diferit în care s-au putut colecta datele referitoare la ele, metodele de lucru și instrumentele folosite au fost diferite. În timp ce resursele demografice, teritoriale și economice s-au pretat mai curând unei analize de tip cantitativ, cele politico-administrative și mai ales simbolice s-au pretat unui demers calitativ, și anume:

- în cazul resurselor teritoriale, am folosit observația și aplicarea hărții mentale pe baza unui ghid de interviu.
- în cazul resurselor demografice, am folosit analiza documentelor sociale.
- în cazul resurselor economice, analiza documentelor, interviul și observația.
- în cazul celor politico-administrative și simbolice, am folosit observația și interviul (atât nedirecționat cât și semidirecționat).

RESURSELE TERITORIALE

Instrumentul folosit în cercetare este harta mentală a satului. Ea se bazează pe relația om-spațiu locuit, spațiul fiind privit ca „scena pe care omul este actor“ (Wirth, 1969). Acestei perspective metodologice și interacționist-simbolice i se adaugă cercetările din aria reprezentărilor sociale și ale mentalului colectiv (spațiul ca loc al proiecției valorilor și relațiilor sociale). În cazul nostru, harta mentală a redat principalele elemente ale satului, astfel încât subiecții să se poată identifica și raporta la spațiul comunitar. Instrumentul a fost aplicat pe un eșantion de 71 de persoane din sat și a cuprins întrebări referitoare la raportarea la spațiul satului: *care este centrul satului, unde locuiesc românii/maghiarii/țigani, unde ar vrea să locuiască*, etc.

În urma aplicării acestui instrument au rezultat următoarele concluzii:

În sat avem de-a face cu mai multe spații în negociere. Primul – Centrul satului, care este atribuit în mare măsură maghiarilor iar al doilea spațiu – aria dintre Preventoriu (fostul castel al grofilor Mikes) și Biserica Ortodoxă nouă, ce este atribuit mai mult românilor.

Dacă primul spațiu reprezintă zona actuală de putere (administrativă și economică), gestionată actualmente de către maghiari, a doua zonă este o

zonă cu simbolism ridicat datorită existenței atât a fostului castel Mikes (ce trimite pentru maghiari la vechea ierarhie din sat) cât și a Bisericii Ortodoxe.

Apariția țiganilor în centru reprezintă pentru maghiari o amenințare la adresa autorității și puterii proprii („*Înainte, țiganii stăteau pe deal, la marginea satului. Acum, au venit cu bani și au construit case*“ G.B., maghiar.). Accentuarea acestui fenomen de „pierdere al centrului“ în favoarea țiganilor este resimțit foarte acut de către comunitatea maghiară.

Al doilea spațiu – Aria dintre Preventoriu și biserica Ortodoxă nouă, reprezintă o frontieră simbolică între zonele de locuire maghiară și românească. („*E granița acolo jos... e o limită bifată de noi... cam pe la Preventoriu. Cel puțin, așa era înainte.*“ B.G, român), și este un spațiu permanent de negociere, prin care românii își legitimează identitatea și „statusul comunitar“.

Există o tendință a comunității românești – prin elitele ei – de a-și revendica acest spațiu. Inițial, el reprezenta puterea grofului (autoritatea unanim recunoscută a satului), dar construirea Bisericii Ortodoxe noi îmbogățește acest spațiu prin apariția unor conotații ritual-simbolice (aici începe să se țină „hora miresei“, etc.).

Pentru comunitatea maghiară, acest spațiu trimite la vechea ierarhie simbolică locală: maghiarii, românii, țiganii, iar revendicarea de către români a acestui spațiu revindică de facto această ierarhie. De altfel, construirea în acest spațiu de către învățătorul român a unei clădiri a generat controverse aprinse în sat, demonstrând actualitatea negocierilor simbolice din acest spațiu.

RESURSE ECONOMICE ȘI DEMOGRAFICE

Precizări preliminare

În privința analizei cantitative a datelor din Registrul Agricol din 1996 (datele folosite în prezenta lucrare pentru studiul resurselor economice și demografice ale celor trei comunități din Zăbala), am ales drept instrument comparația statistică. În cazul resurselor economice, ne-am axat pe studiul comparativ între maghiari și români, dat fiind că aceștia sunt totuși principalii deținători de resurse economice și competitori în momentul de față. Acolo unde și țiganii joacă un rol care nu poate fi neglijat, i-am luat și pe ei în discuție.

Menționăm de asemenea că țiganii bogați din centrul satului utilizează resurse economice diferite de cele ale românilor și maghiarilor, iar analiza resurselor țiganilor bogați face obiectul altui studiu.

Dintre diverșii indicatori prezenți în Registrul Agricol, i-am considerat relevanți pe următorii:

- în dimensiunea economică: suprafața de teren arabil (ARABIL), suprafața de fâneată (FÂNEAȚĂ), nr. de vaci (VACI), nr. de oi (OI), nr. de cai (CAI), existența sau nu a unei căruțe (CĂRUȚĂ), existența sau nu a unui autoturism (AUTO)
- în dimensiunea demografică: nr. de persoane („NR_PERS“), anul construirii casei („AN_CASĂ“).

Unitatea de analiză este gospodăria grupată în jurul unui proprietar (în 99% din cazuri, proprietar de casă, restul de 1% de teren agricol), și acesta este criteriul de introducere a datelor în Registrul Agricol. Suntem conștienți de faptul că această unitate de analiză nu corespunde în toate cazurile noțiunii de „gospodărie“ folosită de obicei în științele sociale.

Există un număr de unități de analiză care reprezintă proprietari de teren agricol cu domiciliul în alte localități. Dar procentul foarte mare (99%) de proprietari de casă ne îndreptățește să considerăm că nu avem de-a face cu o sursă semnificativă de eroare, aceasta ținând în orice caz de limitările impuse de sursele de documentare de pe teren.

Comparația între resursele economice și demografice de care dispun cele trei grupuri etnice luate în studiu este făcută pe două nivele:

- un prim nivel, al valorilor totale pe comunitate: suprafața totală de teren arabil și de fâneată, nr. total de vaci, oi, cai, căruțe și autoturisme;
- al doilea nivel, al comparației între parametrii sintetici ce caracterizează fiecare comunitate: medie, abatere standard, frecvențe.

Considerăm aceste două nivele ca fiind complementare. În timp ce primul dă seama de puterea agregată a fiecărei comunități în privința acestor resurse, cel de-al doilea nivel ne arată distribuția acestora în comunitate.

În comparația pe care am făcut-o la nivel de parametrii sintetici am folosit testele „*hi pătrat*“ și „*t*“. Testul „*hi pătrat*“ l-am folosit pentru a aprecia dacă există sau nu o asociere semnificativă între variabila ETNIE și diversele variabile alese să reprezinte resursele economice și demografice. Am ales pragul de probabilitate a erorii de 5%, folosit în mod obișnuit în științele sociale. În cazul în care scorul „*hi pătrat*“ ne-a indicat o probabilitate de eroare mai mică de 5%, am respins ipoteza nulă, de independență între variabile și am scos în evidență tendințele mai accentuate ale fiecărei etnii, reflectate de o valoare a reziduurilor standardizate ajustate din tabelul de contingență (prescurtate de aici încolo prin RSADJ) are în modul decât 1,96. Aceste valori ale RSADJ sunt prezentate în paranteză.

Prin testul *t* de comparare a mediilor, am cercetat dacă există sau nu o diferență statistic semnificativă între ele. În paranteză menționăm valoarea lui *t*, a cărei probabilitate de apariție o comparăm cu 1,96, scorul corespunzător pragului de probabilitate a erorii de 5%. Datorită structurii Registrului Agricol, putem face această comparație doar între mediile pe gospodărie, unde putem calcula și valoarea abaterii standard. În cazul mediilor calcu-

late pe numărul de locuitori acest lucru nu este posibil, de aceea ne-am oprit la prezentarea și studiul doar a mediilor pe gospodărie.

Precizăm că în toate cazurile am folosit în calcule drept volum total al gospodăriilor următoarele valori:

	Maghiari	Români	Țigani	Total
Nr. gospodării (1996)	593	274	65	932

Tabel 1. Totalurile N de gospodării folosite în calcul

Pentru fiecare etnie, numărul de gospodării reiese din Registrul Agricol al anului 1996. Datorită faptului că cifrele disponibile de la ultimul Recensământ din anul 1992, cuprind în mod nediferențiat locuitorii/ gospodăriile din toată comuna și datorită faptului că noi ne-am axat cercetarea doar pe satul Zăbala, nu am putut folosi cifrele de la acest Recensământ.

Din motive de spațiu și de aspect al lucrării, nu vom include și tabelele de contingență lucrate în SPSS, ci doar analiza rezultatelor lor.

Resurse economice

	Maghiari	Români	Țigani
Total teren arabil	552,9	184	7,26
Medie/gospodărie	0,92	0,67	0,11
Abatere st./gospodărie	1,26	1,03	0,25

Tabel 2. Distribuția terenului arabil pe etnii (ha)

După cum am menționat și mai sus și după cum reiese și din Tabelul 2, țiganii nu au teren arabil, de aceea nu îi vom lua în considerare în discuția care urmează.

- *suprafață totală*: comunitatea maghiară are de 3 ori mai mult teren arabil decât cea românească (lucru de așteptat, de altfel, de vreme ce maghiarii sînt de 2,6 ori mai mulți decât românii).
- *parametrii sintetici*: mai întâi trebuie să prezentăm categoriile agregate în care am împărțit variabila ARABIL:

Categoria	0	1	2	3	4	5
Suprafața (ha)	0	0,01–0,1	0,11–0,50	0,51–1	1,01–5	≥ 5

Tabel 3. Categoriile variabilei ARABIL

Se observă că în privința mediei pe gospodărie maghiarii au mai mult teren arabil decât românii ($t = 3,09$). De fapt, de-abia la acest nivel al comparației se poate afirma cu adevărat așa ceva. Din tabelul de contingență reiese o distribuție echilibrată pe toate categoriile de suprafață, cu tendințe mai accentuate pe categoria 3 (0,5–1 ha) la români (RSADJ = 2,5) și pe cate-

goria 4 (1–5 ha) la maghiari (RSADJ = 3,8). Testul „*hi pătrat*” indică existența unei asocieri între cele două variabile.

- *concluzie*: maghiarii au mai mult teren arabil decât românii, iar Țigani nu au practic deloc teren arabil.

Fâneată:

	Maghiari	Români	Țigani
Total fâneată	649.7	224.2	12.54
Medie/gospodărie	1.08	0.82	0.19
Abatere st./gospodărie	1.4	1	0.5

Tabel 4. Distribuția fâneței pe etnii (ha)

Același comentariu ca și la ARABIL: chiar dacă au ceva mai multă fâneată decât teren arabil, Țigani nu se pot compara cu românii sau maghiarii, de aceea nu vor fi luați în discuție.

- *suprafața totală*: comunitatea maghiară are de 2,9 ori mai multă fâneată decât cea românească (lucru de așteptat, de altfel, de vreme ce maghiarii sunt de 2,6 ori mai mulți decât românii).
- *parametrii sintetici*: categoriile agregate în care am împărțit variabila FÂNEAȚĂ sunt aceleași ca și cele ale variabilei ARABIL. Spre deosebire de terenul arabil, diferența dintre maghiari și români este mai puțin accentuată. Cu toate acestea, la nivelul mediei pe gospodărie diferența rămâne semnificativ diferită de zero ($t = 3,13$) în favoarea maghiarilor.

Din tabelul de contingență reiese aceeași distribuție echilibrată pe toate categoriile de suprafață. Testul “*hi pătrat*” nu indică existența unei asocieri între cele două variabile.

- *concluzie*: ca și în cazul primei resurse, maghiarii au mai multă fâneată decât românii, dar diferența nu mai este atât de accentuată.

Oile:

	Maghiari	Români	Țigani
Total oi	834	3866	0
Medie/gospodărie	1,41	14,11	0
Abatere st./gospodărie	8,75	43,12	0

Tabel 5. Distribuția numărului de oi pe etnii

Observăm că nici un Țigan nu și-a declarat vreo oaie.

- *total*: se remarcă imediat că oieritul este o ocupație mai ales a românilor. Aceștia au, la nivel de comunitate, de 4,6 oi mai multe decât maghiarii.

- *parametrii sintetici*: la nivel de gospodărie diferența este și mai evidentă: în medie, românii au de aprox. 12 ori mai multe oi decât maghiarii. Evident că testul „*hi pătrat*” semnaleză o asociere a celor două variabile: ETNIE și OI. Dar, mai întâi, categoriile agregate ale variabilei OI:

Categoria	0	1	2	3
Număr oi	0	1–10	11–50	≥ 51

Tabel 6. Categoriile variabilei OI

Din punctul de vedere al distribuției pe categorii, 80% din gospodăriile maghiare nu au oi, iar 98% din ele nu au sau au cel mult 10 oi, spre deosebire de cele românești, în cazul cărora doar 44,5 % nu au oi și 77% nu au sau au cel mult 10 oi. În consecință, toate valorile rezidualelor standardizate ajustate sunt foarte mari în valoare absolută. Le menționăm doar pe cele pozitive, semnificând o tendință accentuată spre respectiva categorie: la maghiari, categoria 0 (RSADJ = 11,1), iar la români categoriile 2 (11–50 oi, RSADJ = 9,2), 1 (1–10 oi, RSADJ = 5,2) și 3 (≥ 51 oi, RSADJ = 4,6). De remarcat că 13 gospodării românești au peste 50 de oi, spre deosebire de doar 2 gospodării maghiare.

Numărul de vaci:

	Maghiari	Români	Țigani
Total vaci	240	113	0
Medie/gospodărie	0,40	0,41	0
Abatere st./gospodărie	0,99	0,87	0

Tabel 7. Distribuția numărului de vaci pe etnii

Același comentariu: țiganii nu au declarat nici o vacă.

- *total*: comunitatea maghiară are de aproximativ două ori mai multe vaci decât cea românească, regăsind în acest caz raportul numeric dintre ele.
- *parametrii sintetici*: spre deosebire de oi, raportul între cele două comunități în cazul creșterii vacilor este echilibrat la nivel de gospodărie: scorul t ($t = 0,01$) al diferenței între mediile pe gospodărie ne indică faptul că nu există diferență statistic semnificativă. Majoritatea gospodăriilor nu au vaci, atât maghiare (81%), cât și românești (77%). Testul „*hi pătrat*” ne indică o asociere între cele două variabile, ETNIE și VACI, dar nu atât de accentuată ca în cazul celorlalte. Avem o singură valoare semnificativă a reziduurilor standardizate ajustate, la categoria „≥ 4 vaci” (RSADJ = 2,1), corespunzând la 14 gospodării maghiare față de doar una românească.

Numărul de cai:

	Maghiari	Români	Țigani
Total cai	183	204	24
Medie/gospodărie	0,31	0,74	0,36
Abatere st./gospodărie	0,73	0,99	0,62

Tabel 8. Distribuția numărului de cai pe etnii

- *total*: comunitatea românească are mai mulți cai decât cea maghiară, iar țiganii de data aceasta nu mai sunt cantitate neglijabilă (după cum era de așteptat, de altfel).
- *parametrii sintetici*: 81% din gospodăriile maghiare, 71% din cele țigănești și 54% din cele românești nu au cai. Testul t de comparare a mediilor ne indică o diferență statistic semnificativă între români și maghiari ($t = 6,42$), români și țigani ($t = 5,82$) și lipsa ei între maghiari și țigani ($t = 0,5$). Testul „hi pătrat”, aplicat de data aceasta tuturor celor trei etnii, indică o asociere puternică între cele două variabile, ETNIE și CAI. Valorile rezidualelor standardizate ajustate sunt în 80% din celule mai mari de 2 în valoare absolută. Cele mai puternice tendințe, pe etnii, sunt următoarele: la maghiari să nu aibă cai (RSADJ = 6,9), la români să aibă doi sau mai mulți cai (RSADJ = 6,9), iar la țigani să nu aibă cai (RSADJ = 5).

Numărul de căruțe și autoturisme:

Datorită spațiului restrâns și importanței mai mici față de variabilele de mai sus (după cum reiese din observațiile de pe teren), le vom prezenta împreună, mai succint. Trebuie precizat că în acest caz am construit variabile dihotomice (dummy).

	Maghiari		Români		Țigani	
	Căruțe	Auto	Căruțe	Auto	Căruțe	Auto
Total	71	47	78	34	2	5
Medie/gospodărie	0,12	0,08	0,28	0,12	0,03	0,07
Abatere st./gospodărie	0,32	0,27	0,45	0,33	0,17	0,26

Tabel 9. Distribuția numărului de căruțe și autoturisme pe etnii

- *total*: comunitatea românească are mai multe căruțe și ceva mai puține autoturisme decât cea maghiară, iar cea țigănească are mai multe mașini decât căruțe (7% față de 3% din gospodăriile lor).
- *parametrii sintetici*: 80% din gospodăriile maghiare, 71% din cele țigănești și 59% din cele românești nu au nici căruță, nici autoturism. 12% din gospodăriile românești au autoturisme, față de 8% din cele maghiare (scorul $t = 1,75$, deci diferența între medii este prea puțin semnifi-

cativă). În cazul căruțelor însă, diferența între gospodăriile românești (28% gospodării au căruțe) și cele maghiare (doar 12% gospodării au căruțe) este semnificativă ($t = 5,3$). Testul „hi pătrat“, folosind variabila „ETNIE_RM“ (doar români și maghiari), ne indică o asociere semnificativă cu ambele variabile „dummy“: AUTO și CĂRUȚĂ. Apare tendința accentuată ca românii să aibă autoturisme (RSADJ = 2,1) și mai ales căruțe (RSADJ = 6), mai degrabă decât maghiarii.

Resurse demografice

Numărul de persoane în gospodărie:

	Maghiari	Români	Țigani
Nr. gospodării	593	274	65
Total membri etnie	1494	775	256
Medie nr. pers./gospodărie	2,52	2,83	3,94
Abatere st./gospodărie	1,53	1,66	3,00

Tabel 10. Distribuția numărului de persoane în gospodărie pe etnii

- *total:* din totalul de 2525 de locuitori ai satului Zăbala, comunitatea maghiară reprezintă 59,2%, cea românească 30,7%, iar cea țigănească 10,1%. Observăm de asemenea o tendință descrescătoare pe ansamblul satului: pe măsură ce crește nr. de membri în gospodărie, scade ponderea acesteia în totalul numărului de gospodării din Zăbala. Astfel, cel mai mare procent de gospodării este al celor cu un singur membru (27,4%), urmat de gospodăriile cu doi membri (22,8%), cu trei membri (17,4%) etc., care ar putea fi interpretată drept semn al îmbătrânirii populației din Zăbala. Acesta este adevărat, dar nu și complet, pentru că mai sus pomenita tendință se compune de fapt din trei subtendințe total diferite: în timp ce pentru maghiari panta descrescătoare este foarte accentuată (31,2% 1 pers/gosp, 23% 2 pers/gosp, 14,8% 3 pers/gosp, deci 54% din gospodării cu 1 sau 2 membri și doar 10% cu ≥ 5 membri), la români este relativ echilibrată (21,5%, 25,2%, 14,8%, 21,9%, 14,7%), iar la țigani este puternic dezechilibrată spre dreapta (18,5%, 10,8%, 1,5%, 15,4%, 53,8%).
- *parametrii sintetici:* comparând mediile pe gospodării prin testul t , reiese că diferența între maghiari și români este foarte aproape de a fi statistic semnificativă ($t=1,94$), iar între maghiari și țigani și între români și țigani este statistic semnificativă ($t=3,26$, respectiv $t=2,35$).

Testul „hi pătrat“ indică o asociere între cele două variabile: ETNIE și „NR_PERS“. Tendințele cele mai accentuate sunt: la maghiari, o singură persoană în gospodărie (RSADJ = 3,4), explicabilă doar în mică măsură prin cazurile de proprietari de teren agricol care locuiesc în altă localitate (aceștia reprezintă max. 1% din unitățile de analiză) sau 3 persoane (RSADJ =

3,1); la români, 4 persoane în gospodărie (RSADJ = 2,6); iar la țigani, 5 sau mai multe (RSADJ = 8,9 [!], adică 54% din gospodăriile țigănești).

Anul construirii casei:

În locul unei grupări a anilor de construcție a casei pe perioade de timp egale (de ex., din 10 în 10 ani), am considerat util să folosim perioadele semnificative din istoria satului:

Ani	Perioada	Explicație
1810–1849	1	De la cea mai veche casă din Registrul Agricol până la 1850 (pentru o perioadă de timp comparabilă cu celelalte). Administrație austro–ungară. 40 ani.
1850–1899	2	Până la sfârșitul secolului 19. Administrație austro–ungară. 49 ani.
1900–1918	3	Până la Unire. Administrație austro–ungară. 18 ani.
1919–1939	4	Perioada interbelică. Administrație românească. 21 ani.
1940–1944	5	Dictatul de la Viena. Al doilea război mondial. Administrație ungară. 5 ani.
1945–1965	6	Sfârșitul războiului. Începutul perioadei comuniste. Regiunea autonomă maghiară (până în 1956). Cooperativizarea. 21 ani.
1966–1975	7	Perioada de intense construcții de case în Zăbala. De la sfârșitul cooperativizării până spre „începutul sfârșitului”. 10 ani.
1976–1989	8	De la „începutul sfârșitului” până la revoluția din 1989. 14 ani.
1990–1996	9	Perioada post-comunistă. 7 ani.

Tabel 11. Perioadele istorice de analiză statistică a anului de construcție a casei

- Putem vorbi de perioadele în care s-a construit cel mai mult în Zăbala. Acestea au fost: 1945–1965 (33,2% din totalul caselor construite în Zăbala), 1919–1939 (22,1% din total) și 1966–1975 (15,1% din total). De remarcat faptul că după 1990 s-au construit doar 1,7% din totalul caseilor. Pe etnii, perioadele cele mai importante sunt următoarele:
  - maghiari: 1945–1965 (32,4% din total case/etnie), 1919–1939 (22,9%) și 1900–1918 (15,3%);
  - români: 1945–1965 (31,7% din total case/etnie), 1919–1939 (22,9%) și 1966–1975 (16,2%);
  - țigani: 1945–1965 (49,2% din total case/etnie) și 1966–1975 (15,9%). (intervine o limitare datorită faptului că țiganii și-au construit case noi în centru, ce nu sunt trecute în Registrul Agricol)

- *parametrii sintetici*: riscând o comparație între „mediile“ anului de construcție a casei pe etnii, reiese că maghiarii au casele cele mai vechi (1944,5), urmați de români (1949,9) și de țigani (1952,3). Scorul *t* relevă diferențe statistic semnificative între toate trei etniile (acesta a fost aplicat după ce am verificat în prealabil repartiția după aceeași lege de distribuție).

În privința testului „hi pătrat“, acesta indică o asociere între cele două variabile: ETNIE și „AN_CASĂ“. Din punct de vedere al tendințelor cele mai accentuate, avem următoarele perioade semnificative:

- maghiari: 1940–1944 (RSADJ = 2,7; 20 de case în 5 ani, față de 2 case construite de români) și 1900–1918 (RSADJ = 2,1);
- români: 1976–1989 (RSADJ = 2,2);
- țigani: 1945–1965 (RSADJ = 2,8) și 1990–1996 (RSADJ = 1,9).

Considerăm relevantă și relația de asociere care a reieșit între variabilele „NR_PERS“ și „AN_CASĂ“. În ciuda faptului că în aplicarea testului „*hi pătrat*“ apar 36,6% celule de tabel de contingență cu frecvențe absolute sub 5, ținând cont de limitarea apărută prezentăm și rezultatele. Considerăm că acestea vin să întărească observațiile de pe teren privind istoricul Zăbalei și modelele culturale ale celor trei etnii. Astfel:

- gospodăriile cu un singur membru tind să aibă case vechi și foarte vechi, construite în perioadele 1810–1849 (RSADJ = 3,4), 1850–1899 (RSADJ = 2,4) și 1900–1918 (RSADJ = 3,2);
- gospodăriile cu mulți membri (5 și peste) tind să aibă case construite între 1965 și 1989 (RSADJ = 3, respectiv 2,2).

Concluzii

După cum am spus, pentru a putea analiza competiția pentru resurse între comunități este bine să scoatem mai întâi în evidență resursele de care acestea dispun.

- Gospodăriile maghiare au în general mai mult teren arabil și ceva mai multă fâneată decât cele românești. În schimb, au membri mai puțini și mai bătrâni, iar casa ceva mai veche.
- Gospodăriile românești au în general mult mai multe oi, mai mulți cai și căruțe decât cele maghiare. În privința vacilor și autoturismelor, situația este aproximativ egală.
- În general, gospodăriile țigănești nu au nimic din punct de vedere economic, în afara câtorva cai, căruțe și autoturisme. În schimb, din punct de vedere al numărului de membri le surclasează pe celelalte două. Majoritatea caselor sunt construite după 1945.

Faptul că maghiarii au mai mult teren arabil și mai multă fâneată decât românii (dar cu o diferență nu atât de accentuată în cazul fâneței), iar ro-

mâinii mult mai multe oi, mai mulți cai și căruțe se poate explica prin specificul istoric și ocupațional al celor două comunități.

În timp ce majoritatea maghiarilor s-au ocupat dintotdeauna cu agricultura și cu meșteșugurile (fiind considerați cei mai buni din zonă, iar în privința agriculturii deținând până în secolul trecut aproape monopolul), românii s-au ocupat și se ocupă mai ales cu creșterea oilor, alături de cărușie și de exploatarea forestieră. De altfel, un istoric maghiar afirmă într-un articol din presa locală că românii au fost aduși în Zăbala în sec. 17 de către grof, spre a avea grijă de oile acestuia (Binder-Cserey, 1993).

Și așezarea în teritoriul a celor două comunități indică același lucru: maghiarii la câmp, lângă terenul arabil, românii de-a lungul unei văi care se îndreaptă spre munții din apropiere, cu terenurile de păscut. Aveam astfel de-a face în trecut cu două nișe economice clar delimitate, ponderea românilor care să se ocupe cu agricultura crescând de-abia după 1919, dar mai ales după 1945, iar maghiarii care să se ocupe cu păstoritul nefiind decât unul, și acesta singurul exemplu de influență ocupațională dinspre români spre maghiarii și nu invers, cum se întâlnește de obicei în Zăbala: ciobanul maghiar „*se îmbracă în haine sârbe (stoă din lână maro închis), umblă cu oile, e în cărdășie cu ciobanii români... Nu e ca noi.*” (L.H., maghiar).

Cu timpul, avantajele creșterii oilor au dus la apariția unei elite economice importante în rândul românilor: familiile Oprea, Condrea, Hagi. Cultivarea pământului devine importantă în economia gospodăriei românești, suprafețele arabile și fânețele extinzându-se semnificativ. În perioada interbelică, Oprea Nicolae ajunsese să fie al doilea om ca avere din Zăbala, după grof. Fiul lui se mândrește și astăzi cu faptul că „*primăvara, groful se împurmuta de sămânță de la tata. Bineînțeles, toamna ne dădea de două ori mai mult înapoi*” (O.I., român).

În privința țiganilor, aceștia practic nu au pământ. Aceasta se explică tot prin specificul istoric și ocupațional: în trecut, țiganii au fost folosiți drept slugi, mai ales pe pământurile grofului, după cum indică și înțelesul în limba maghiară al multor nume de familie țigănești: *Gerebenes* = cel care face greble, *Rostás* = cel care face ciururi, *Ótvös* = căzănar, *Furus* = cel care face burghie, *Kalányos* = lingurar. Cersitul a reprezentat o altă modalitate de subzistență pentru ei. Statusul lor social foarte scăzut (și aici avem un exemplu elocvent de etimologie: *Budí* = miros de hazna) i-a împiedicat astfel să aibă acces la pământ. Inițial, s-au așezat în afara vetrei satului, marginali și marginalizați prin excelență: teritorial și social („*Țiganii ăștia au mîncat mortăciuni. Porcii morți din sat îi mâncau. D'aia noi nu colaborăm cu țiganii, ei au... un fel de păgâni.*” M.N, român). În privința pământului pe care au construit casele, acesta a aparținut și încă aparține Primăriei, aceasta „tolerându-i” (H.S., maghiar).

Situația economică a țiganilor a cunoscut o evoluție spectaculoasă după 1989: profitând de deschiderea granițelor, de cunoașterea limbii maghiare și dovenindu-se mai adaptabili la situațiile noi decât maghiarii sau românii,

au început să practice comerțul cu Ungaria (mai ales cu bunuri la mâna a doua). Câștigând bani, au început să cumpere case sau terenuri de casă în sat, mai ales în zona centrală, pentru a scoate în evidență creșterea de status. Familiile de bătrâni maghiari, fără moștenitori sau cu ei mutați din Zăbala, au constituit principala categorie de la care au cumpărat casele, semn al îmbătrânirii populației maghiare. În momentul de față, comunitatea maghiară resimte ca pe o amenințare („invazie“, în termenii localnicilor) această pătrundere a țiganilor în vatra satului.

După cum am arătat deja, concluzionând după numărul de membri în gospodărie, ne aflăm în prezența unei îmbătrâniri a populației maghiare și a unei previzibile creșteri a populației țigănești în viitorul apropiat. După creșterea în pondere a românilor, ce a avut loc în mod continuu în ultimii 150 de ani (o comparație a recensămintelor din 1850 încoace este elocventă: de la 6% în 1850 la 11,4% în 1900, la 16,7% în 1920, salt datorat probabil modului de recenzare practicat în timpul austro-ungarilor, la 17,3% în 1941, la 28% în 1966 și la 30% în 1992; de altfel, și un bătrân ne spunea că „doar eu știu vreo 70 de case și grădini de-ale ungarilor în care au intrat (i.e. pe care le-au cumpărat, n. noastră) românii“ (O.I., român), comunitatea maghiară se vede acum confruntată cu o nouă „invazie“, de care de altfel se tem și românii: „se înmulțesc țiganii de or să ajungă, domnule dragă, să fie ei majoritari, nu ungarii“ (M.N., român).

Această diferență mare între numărul de membri/gospodărie la țigani față de celelalte două etnii este explicabilă prin caracteristicile modelului cultural țigănesc sub aspect demografic (natalitate ridicată, număr mare de membri în familie). Și faptul că maghiarii au, în medie, numărul cel mai mic de membri pe gospodărie este explicabil tot în termeni de model cultural (de regulă, unul sau doi copii în familie).

În privința anului construcției casei, și aceasta ne indică cu suficientă acuratețe evoluția demografică a celor trei etnii în ultimii 100 de ani. Observăm astfel cum perioadele de administrație statală austro-ungară sau ungară au încurajat mai mult dezvoltarea comunității maghiare, cele de administrație statală română – mai mult comunitatea română; de asemenea cum țiganii și-au construit casele după venirea regimului comunist. Se observă și boom-ul demografic ce caracterizează a doua jumătate a secolului nostru.

După cum se vede din datele de mai sus, în momentul de față maghiarii nu mai dețin întâietatea economică, ci sunt în concurență cu românii care au ajuns să fie într-un anumit avantaj față de ei. Mai nou, în jocul confruntării economice au intrat și țiganii, care „vin puternic din urmă“. Nici evoluția demografică din ultimul timp nu se dovedește a fi de bun augur pentru maghiari: după creșterea numărului de români, acum se profilează la orizont o creștere demografică spectaculoasă a țiganilor.

Situația existentă face ca jocul în plan politic și simbolic să fie din ce în ce mai important. În aceste dimensiuni, maghiarii dețin întâietatea: politic (la

nivelul administrației locale), datorită superiorității numerice, și simbolic datorită „ierarhiei“ culturale instituite de-a lungul istoriei.

Prestigiul modelului cultural maghiar este recunoscut atât de români, cât și de țigani. De țigani într-o foarte mare măsură, dovada fiind aculturația prin care au trecut: au adoptat limba maghiară, au renunțat la majoritatea obiceiurilor lor în favoarea celor maghiare, au adoptat religia catolică sau pe cea reformată, nu mai au bulibașă, iar atunci când fac avere, cum au început să apară cazuri în ultimul timp, primul lucru este să-și cumpere porți secuiești (semn al identității maghiare și al statusul economic ridicat), chiar înaintea construcției casei, iar de români, cu jumătate de gură: „*au fost mai înstăriți, au avut de toate, au fost stăpâni, cum să nu fie mai civilizați? Doar cultura trece prin stomac*“ (H.I., român). Acest capital de prestigiu cultural, îmbinat cu recursul la o istorie în care au deținut atât puterea economică și politică, este folosit cu insistență în prezent. Aceasta se poate explica printr-un specific acțional al maghiarilor, cum o face Verdery: „maghiarii au învățat pe parcursul istoriei, când au fost în situație de minoritate, să compenseze prin acțiuni politice statusul economic mai scăzut“, iar acțiunile politice de tip etnic sunt susținute prin recursul la istorie și tradiții, deci la resursele simbolice.

BIBLIOGRAFIE

BINDER, Pál – CSEREY Zoltán

1993 Zabola. Cotidianul *Háromszék*, 12 și 13.02.1993.

BRASS, Paul R.

Elite Competition & Nation-Formation, în (7), p. 83-84.

Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation, în (6), p. 84-90.

GOMBAR, Csaba

1995 O concepție etnicistă despre societate, *Dilema*, nr. 123, p. 15; nr. 124/1995, p. 14-15.

HANDLER, Richard – LINNEKIN, Jocelyn

1984 *Tradition, Genuine or Spurious, Journal of American Folklore*, vol. 97, nr. 385, p. 273-284.

HOBSBAWM, Eric

1984 *The Invention of Tradition, Routledge*, London.

HUTCHINSON, John – SMITH, Anthony D. (Red.)

1996 *Ethnicity*, Oxford University Press.

1994 *Nationalism*, Oxford University Press.

JODELET, D. & MILGRAM, S.

1977 *Cartes mentales et images sociales* de Paris, Paris, D.G.R.S.T.

LYNCH, Kevin

1960 *The Image of the City, Cambridge*, MIT Press.

MIHĂILESCU, Vintilă

1997 Complexul strămoșului – un exercițiu de etnoanaliză, *Dilema*, nr. 211, p. 14; nr. 212/1997, p. 14–15.

VERDERY, Katherine

1985 The Unmaking of an Ethnic Collectivity: Transylvania's Germans, *American Ethnologist*, nr. 1, p. 62-83.

WIRTH, L.

1969 Human Ecology, în Sennet, R. (ed.), *Classic essays on the culture of cities*, New York, Appelton Century Crafts, 1969.

